

МІЖНАРОДНЕ ЕКОНОМІЧНЕ ПРАВО

УДК 340.134

ВАЙЦЕХОВСЬКА О. Р.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри Європейського права

та порівняльного правознавства

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ФІНАНСОВИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ДЕРЖАВИ ЯК СУБ'ЄКТА МІЖНАРОДНОГО ФІНАНСОВОГО ПРАВА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. У статті проаналізовано поняття, види й елементи державного суверенітету. Досліджено правову природу фінансового державного суверенітету, особливості його реалізації в умовах економічної глобалізації та принципи міжнародного економічного порядку, що закріплюють його правове підґрунтя. Розглянуто питання дотримання фінансового суверенітету держав в рамках членства в міжнародних фінансових організаціях, правові акти яких містять ознаки «наднаціональності».

Ключові слова: державний суверенітет, фінансовий суверенітет держави, міжнародні фінансові відносини, принципи міжнародного економічного порядку, міжнародний фінансовий правопорядок.

Постановка проблеми. З метою якомога більш ефективної реалізації внутрішніх функцій у сфері фінансів держави вступають у фінансові відносини із суб'єктами міжнародного права, здійснюючи при цьому свою зовнішню функцію у сфері фінансів і реалізуючи зовнішній суверенітет у цій сфері – право на самостійне ведення своїх зовнішніх зносин з фінансових питань. Керуючись суб'єктивними внутрішніми інтересами у сфері фінансів, держави в умовах економічної глобалізації та взаємозалежності національних фінансових систем намагаються досягти власних цілей під час міждержавних фінансових відносин шляхом прийняття компромісних рішень як у форматі багатосторонніх міжнародних договорів, так і в рам-

ках міжнародних фінансових організацій. У результаті прийняття таких правових актів на держави покладаються різного роду вимоги й обмеження у фінансовій сфері, що викликає питання стосовно збереження фінансового суверенітету держав у контексті права вільно здійснювати внутрішньодержавну фінансову політику.

Поняття суверенітету держави є важливою категорією як у державному, так і в міжнародному праві, тому воно стало предметом дослідження в працях багатьох науковців, серед яких – М.В. Буроменський, О.О. Мережко, О.М. Сіваш, А.І. Дмитрієв, В.Н. Денисов, Н.А. Зелінська, І.А. Куян, Н.В. Кирилюк, Р.Х. Стейнберг, І. Броунлі, Е.Д.В. Дікінсон, С. Краснер, Л. Оппенгейм, А. Фердросс. Питанню фінансового суверенітету держав приділяли увагу В.М. Шумілов, Л.Л. Лазебник та інші.

Мета статті – проаналізувати поняття «фінансовий суверенітет» держави й дослідити особливості його реалізації в сучасних умовах економічної глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У системі суб'єктів сучасного міжнародного права держави володіють первинною, основною, типовою, головною й загальновизнаною правосуб'єктністю [1, с. 311]. Міжнародна правосуб'єктність держави включає в себе три елементи: міжнародну правоздатність – здатність мати суб'єктивні права й нести юридичні обов'язки, яку держави мають з моменту їх створення; міжнародну дієздатність – здатність самостійно здійснювати свої права та обов'язки й виступати як суб'єкт міжнародно-правових відносин; міжнародну деліктоздатність – здатність нести юридичну відповідальність за порушення міжнародних норм [2, с. 113–114]. Держави мають територію, населення, апарат управління та володіють суверенітетом, який заперечує наявність над ним якогось іншого суб'єкта політичної влади й робить їх юридично рівними між собою під час взаємовідносин на міжнародній арені [3, с. 50]. Поняття суверенітету держави є найважливішим поняттям як державного [4, с. 60], так і міжнародного [5, с. 3] права, посідає в теорії міжнародного права особливе місце [6, с. 2]. Поняття «суверенітет», зазначає Н.В. Кирилюк, варто розглядати як невід'ємну властивість держави, яка полягає в її здатності бути самостійним і незалежним учасником міжнародного спілкування та є правовою основою для виникнення й реалізації прав та обов'язків у міжнародних правовідносинах [7, с. 68]. Представник сучасної західної доктрини міжнародного права Р.Х. Стейнберг зазначає, що на міжнародному рівні в загальновизнане поняття суверенітету включають здатність бути учасником міжнародної системи, укладати договори на основі згоди з іншими державами, брати участь у міжнародних відносинах на основі принципу суверенної рівності держав й виключати втручання інших держав у внутрішні справи [8, р. 330].

До елементів державного суверенітету в науці міжнародного права зараховують: 1) територіальну цілісність, яка означає, що ніхто не вправі

змінити територію держави без згоди на те її вищих органів державної влади або її народу; 2) територіальне верховенство, що означає, що на території держави діють закони тільки цієї держави; 3) нероздільність державної влади, що передбачає визнання всіма гілками влади верховенства законодавчої влади, яка формує систему органів держави й визначає їх повноваження; 4) незалежність державної влади як усередині країни (від будь-яких фізичних і юридичних осіб), так і на міжнародній арені (від інших держав і міжнародних організацій) [3, с. 50].

Основними видами суверенітету є внутрішній суверенітет (право держав на здійснення владних повноважень у межах своїх кордонів) і зовнішній суверенітет (право держав на самостійне ведення своїх зовнішніх зносин) [9, с. 32]. Зовнішній суверенітет держави, пише К. Уорбрік, означає її здатність брати участь у міжнародних правовідносинах з іншими державами [10, р. 204], включаючи міжнародні фінансові відносини. Сьогодні сукупність міжнародних фінансових відносин між суб'єктами міжнародного права, що регулюються міжнародним фінансовим правом, формує сучасний міжнародний фінансовий правопорядок, який є складовою частиною міжнародного економічного правопорядку. Серед закріплених у Декларації про встановлення нового міжнародного економічного порядку від 1974 року принципів нового міжнародного економічного порядку основоположне значення мають такі: 1) суверенна рівність держав; 2) широке співробітництво всіх держав-членів міжнародного співтовариства на основі справедливості; 3) повна та ефективна участь на основі рівності всіх країн у вирішенні світових економічних проблем в інтересах усіх країн; 4) кожна країна має право обирати ту економічну та соціальну систему, яку вона вважає найбільш доцільною для її розвитку, і не повинна піддаватись будь-якій дискримінації; 5) повний невід'ємний суверенітет кожної держави над своїми природними ресурсами та всією економічною діяльністю тощо [11].

Перші три принципи закладають правову основу рівної правосуб'єктності держав у сфері міжнародних фінансових відносин, обумовлюють потребу тісної співпраці задля забезпечення ефективного і стабільного функціонування міжнародної фінансової системи й вимагають спільного вирішення проблем, що виникають під час світових фінансових криз.

Четвертий принцип, який полягає у праві держави вільно обирати економічну систем, є важливою умовою наявності такого елемента державного суверенітету, як національний економічний (включаючи фінансовий) суверенітет держави. Стаття 1 глави II Хартії економічних прав та обов'язків держав закріплює, що держава має суверенне й невід'ємне право обирати свою економічну систему, а також свої політичну та культурну систему згідно з волею свого народу, без втручання або застосування сили чи погрози ззовні в будь-якій формі [12]. На сучасному етапі в епоху глобалізації основні функції сучасних країн, їх зміст і методи суттєво змінюються. Особливо ці зміни стосуються фінансової функції держави. У науковій літературі виділяють два основні способи здійснення фінансової функції,

які залежать від обраної в державі економічної системи. У першому випадку держава є власником основних засобів виробництва, учасником економічних (майнових) відносин, головним продавцем і покупцем іноземної валюти, монополізує всі або окремі сфери економіки, в тому числі зовнішньоекономічні зв'язки та фінансову сферу. У цьому випадку вся внутрішня фінансова система й діяльність у ній є публічно-правовою, а будь-яке «входження» в таку систему іноземних продуктів або осіб регулюється переважно за допомогою адміністративних методів, а не ринкових [13, с. 48].

За другого способу здійснення державної фінансової функції держава не бере участь в економіці, а тільки регулює її (хоча ступінь регулювання може бути досить глибоким і детальним). Держава виступає як колективний менеджер. У державі домінує приватна власність на засоби виробництва, а головним стимулом економічного розвитку є конкуренція. Фінансова система в такій державі є дворівнева: держава розпоряджається своїми фінансовими ресурсами, а приватні особи (оператори) – своїми. Відповідно, «входження» в таку фінансову систему іноземних продуктів та осіб визначається переважно ринковими методами. Держава втручається в процес тільки тоді, коли виникають проблеми з платіжним балансом і дефіцитом бюджету [13, с. 48]. У реальному житті два проаналізовані типи фінансової функції держави рідко зустрічаються в чистому вигляді, оскільки все менше стає держав з неринковою економікою (державною монополією в зовнішньоекономічних і валютних питаннях), а розвинуті держави західного типу все більше включають адміністративні важелі під час регулювання економічних і фінансових відносин. Більшість країн поєднують у собі ринкові та неринкові механізми регулювання економіки, що зумовлює зміну фінансової функції держави залежно від викликів глобалізаційних процесів у фінансовій сфері.

П'ятий принцип Декларації закріплює повний невід'ємний суверенітет кожної держави над своїми природними ресурсами та всією економічною діяльністю [11], що, у свою чергу, є одним із елементів державного суверенітету, – територіальне верховенство (на території держави діють закони тільки цієї держави). Стаття 1 глави II Хартії економічних прав та обов'язків держав закріплює, що держава має право й повинна здійснювати повний і постійний суверенітет над своїми багатствами, природними ресурсами та економічною діяльністю, включаючи право на володіння, використання й експлуатацію. В економічній (і фінансовій) сфері цей принцип проявляється в тому, що кожна держава має право: 1) регулювати й контролювати іноземні інвестиції в межах дії своєї національної юрисдикції згідно зі своїм законодавством і своїми національними цілями; 2) регулювати й контролювати діяльність транснаціональних корпорацій у межах дії своєї національної юрисдикції; 3) націоналізувати, здійснювати експропріацію та передавати іноземну власність [12]. Отже, на території держави діє тільки її національний фінансовий пра-

вовий режим. Причому органи державної влади мають право незалежно від будь-якого зовнішнього втручання здійснювати свою внутрішню фінансову політику й розпоряджатись національними фінансовими ресурсами.

Держави мають власні «природні права», що впливають із суверенітету, до яких у сфері фінансів належить право: вводити національні гроші (давати їм назву, встановлювати порядок та обсяги їх випуску); запроваджувати або не запроваджувати конвертованість національної валюти; встановлювати або змінювати курсове співвідношення національних грошей щодо іноземної валюти, визначати межі курсових коливань; проводити деномінацію національної валюти, грошові реформи; вводити обмеження на ввезення й вивезення національної та іноземної валюти; вводити валютну монополію; створювати валютні союзи, вступати або не вступати в них; уводити будь-які фінансові інструменти, в тому числі цінні папери, і дозволяти (чи забороняти) їх обіг і застосування; визначати структуру банківської системи, правовий режим функціонування банків, бірж і фондів; обмежувати іноземну присутність у банківській сфері; використовувати або встановлювати різні форми кредитування, відсоткові ставки по кредитах; визначати структуру платіжного балансу, його дефіцитність, обсяг і склад резервів; визначати розміри і структуру державного боргу (зовнішнього та внутрішнього); проводити зручну фінансову політику всередині країни і ззовні; регулювати ціни, рівень інфляції та інші важливі фінансово-економічні показники, а також межі їх коливань тощо [13, с. 49]. Водночас згідно з внутрішньою фінансовою політикою держава незалежно й самостійно здійснює свою зовнішню фінансову політику.

Право держав самостійно й незалежно від зовнішніх і внутрішніх чинників здійснювати внутрішню та зовнішню фінансову політику є проявом державного фінансового суверенітету, яким володіє *de jure* кожна держава в міжнародній спільноті. У практичній же площині міжнародних фінансових відносин ситуація дещо різниться в силу добровільного делегування країнами своїх суверенних повноважень у фінансовій сфері в рамках міжнародних фінансових організацій. Окремі юристи-міжнародники вважають, що таке делегування державами своїх прав на користь міжнародних інституцій означатиме обмеження їхнього суверенітету. Натомість, передаючи частину своєї компетенції міжнародним організаціям, держави не обмежують свій суверенітет, а реалізують своє суверенне право добровільно укладати угоди з іншими суб'єктами міжнародного права [7, с. 71]. Ю.С. Хоббі зазначає, що в умовах глобалізації зміст та ознаки державного суверенітету зазнають змін, але наявність у держави суверенітету не повинна ставитися під сумнів, бо він обумовлений міжнародним правом, яке за сучасних умов набуло все більшого поширення, при цьому каркас концепції державного суверенітету в контексті з іншими принципами міжнародного права залишається незмінним [14, с. 9].

Отже, з метою підтримання безпечного функціонування світової фінансової системи та своїх національних фінансових систем держави добровільно наділяють органи міжнародних фінансових організацій правом приймати рішення у сфері фінансів відповідно до статутних цілей і завдань організацій. У такий спосіб держави захищають свої національні фінансові системи від різного роду фінансових криз. Такого роду часткове обмеження суверенних повноважень держав у фінансовій сфері здійснюється добровільно, в їхніх інтересах і в будь-який момент може бути припинено ними. При цьому держави залишаються повноважними в цій сфері.

Висновки. Фінансовий суверенітет держави є складовою частиною як її внутрішнього суверенітету – право самостійно вибрати модель національної фінансової системи, так і зовнішнього суверенітету – право вступати в міжнародні фінансові відносини з іншими суб'єктами міжнародного права.

Аналіз Декларації про встановлення нового міжнародного економічного порядку від 1974 року та Хартії економічних прав та обов'язків держав від 1974 року дає підстави виокремити основні принципи, на яких формується правова основа міжнародного фінансового порядку: 1) суверенна рівність держав у міжнародних фінансових відносинах; 2) співробітництво держав у фінансовій сфері на основі справедливості; 3) повна та ефективна участь на основі рівності всіх держав у вирішенні світових фінансових проблем в інтересах усіх країн; 4) кожна держава має право обирати національну фінансову систему, яку вона вважає найбільш доцільною для її розвитку, і не повинна піддаватись будь-якій дискримінації; 5) повний невід'ємний суверенітет кожної держави над своїми фінансовими ресурсами.

З метою підтримання безпечного функціонування світової фінансової системи та своїх національних фінансових систем держави добровільно наділяють органи міжнародних фінансових організацій правом приймати рішення у сфері фінансів відповідно до їхніх статутних цілей і завдань. Наділення органів міжнародних фінансових організацій правом приймати обов'язкові для держав рішення у сфері фінансів не є обмеженням фінансового суверенітету держави. Передаючи частину своєї компетенції у фінансовій сфері міжнародним організаціям, держави не обмежують свій суверенітет, а реалізують своє суверенне право добровільно укладати міжнародні фінансові договори з іншими суб'єктами міжнародного права в своїх інтересах і на власний розсуд. Таке самообмеження суверенних повноважень держав у фінансовій сфері має ознаки: 1) здійснюється добровільно; 2) у будь-який момент може бути припинено; 3) держава залишається повноважною в цій сфері; 4) здійснюється у фінансових інтересах держави.

Література:

1. Буткевич В.Г., Мицик В.В., Задорожній О.В. Міжнародне право. Основи теорії: підручник / за ред. В.Г. Буткевича. Київ: Либідь, 2002. 608 с.
2. Баймуратов М.А. Международное публичное право: учебник. Харьков: Одиссей, 2007. 703 с.

3. Баймуратов М.О. Міжнародне право: підручник. Суми: ВТД «Університетська книга»; Одеса: Астропринт, 2006. 424 с.
4. Лазебник Л.Л. Міжнародне фінансове право: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 312 с.
5. Левин И.Д. Суверенитет. Москва: Юрид. изд-во МЮ СССР, 1948. 375 с.
6. Сіваш О.М. Розвиток українськими і російськими юристами-міжнародниками вчення про державний суверенитет (XVIII – початок XX ст.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Міжнародне право». Харків, 2010. 19 с.
7. Кирилюк Н.В. Особливості реалізації принципу суверенної рівності держав у сучасному міжнародному праві: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2014. 190 с.
8. Steinberg R.H. Who is sovereign? *Stanford Journal of International Law*. 2004. Vol. 40. P. 329–345.
9. Талалаев А.Н. Хельсинки: принципы и реальность. Москва: Юрид. л-ра, 1985. 192 с.
10. Warbrick C. The principle of sovereign equality. *The United Nations and the Principles of International Law: Essays in memory of Michael Akehurst / Lowe W., Warbrick C. (edt.)*. London-New York: Routledge, 1994. P. 204–229.
11. Резолюція 3201 (S-VI) від 1 травня 1974 року, яка закріплює Декларацію про встановлення нового міжнародного економічного порядку. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_339.
12. Хартія економічних прав та обов'язків держав від 12 грудня 1974 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_077.
13. Шумилов В.М. Международное финансовое право: учебник. 2-е изд., перераб. и доп. Москва.: Междунар. отношения, 2011. 328 с.
14. Хоббі Ю.С. Міжнародно-правова регламентація взаємовідносин Європейського Союзу з державами-членами (проблематика модифікації державного суверенітету в умовах євроінтеграції): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Міжнародне право». Київ, 2011. 20 с.

Вайцеховская О. Р. Финансовый суверенитет государства как субъекта международного финансового права в условиях экономической глобализации

Аннотация. В статье проанализированы понятие, виды и элементы государственного суверенитета. Исследованы правовая природа финансового суверенитета государства, особенности его реализации в условиях экономической глобализации и принципы международного экономического порядка, которые составляют его правовую основу. Рассмотрен вопрос сохранения финансового суверенитета государств в условиях членства в международных финансовых организациях, правовым актам которых присущи признаки «наднациональности».

Ключевые слова: государственный суверенитет, финансовый суверенитет государства, международные финансовые отношения, принципы международного экономического порядка, международный финансовый правовой порядок.

Vaitsehovska O. Financial sovereignty of the state as a subject of international financial law in the situation of economic globalization

Summary. The financial sovereignty of the state is an integral part of its internal sovereignty – the right to choose independently the model of the national financial system as well as external sover-

eignty – the right to establish international financial relations with other subjects of international law. The analysis of the Declaration on the Establishment of a New International Economic Order of 1974 and the Charter of Economic Rights and Duties of States of 1974 gives grounds for determining the basic principles which form the legal basis for the international financial order: 1) sovereign equality of states in the international financial relations; 2) cooperation of states in the financial sector on the basis of equity; 3) full and effective participation of all states on the basis of equality in solving world financial problems in the interests of all countries; 4) each state has the right to choose the national financial system that it deems most appropriate for its development and should not be the subject to any kind of discrimination; 5) full inherent sovereignty of each state over its financial resources. Delegating international financial institutions, the right to make binding decisions for states in the field of finance to maintain the safe functioning of the world financial system and national systems of states is not a limitation of the financial sovereignty of the state. States do not restrict their sovereignty by transmitting part of their competence in the financial sector to international organizations but realize their sovereign right to enter voluntarily into international financial agreements with other subjects of international law in their own interest and at their own discretion. Such self-limitation of sovereign powers in the financial sphere has the following characteristics: 1) it is carried out voluntarily; 2) it can be terminated at any moment; 3) the state remains authorized in this field; 4) it is carried out in the financial interests of the state, etc.

Key words: state sovereignty, financial sovereignty of the state, international financial relations, principles of international economic order, international financial law and order.